

บทความวิจัย

การศึกษาธาตุสมุฏฐานในคัมภีร์แพทย์แผนไทยตามแนวคิดชั้น 5 ของพุทธศาสนา*

A STUDY OF THE CAUSE OF DISEASE BY THE ELEMENTS IN THAI TRADITIONAL MEDICINE SCRIPTURES ACCORDING TO THE FIVE AGGREGATES OF BUDDHISM

ศิริวรรณ เกตุเพชร

Siriwan Ketpet

ยิ่งยง เทาประเสริฐ

Yingyong Taoprasert

กันยานุช เทาประเสริฐ

Kanyanoot Taoprasert

ศิวพงษ์ ตันสุวรรณวงศ์

Siwapong Tansuwanwong

วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

School of Traditional and Alternative Medicine. Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

E-mail: ketpet63@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของธาตุทั้ง 4 ต่อสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายตามแนวคิดชั้น 5 ของพุทธศาสนา โดยศึกษาข้อมูลจากตำราการแพทย์แผนไทยและพระไตรปิฎก การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ด้านพระไตรปิฎก และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์การแพทย์ ผลการวิจัยพบว่า ชั้น 5 คือชีวิตที่ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ซึ่งร่างกายเกิดจากการปฏิสนธิระหว่างธาตุพ่อกับแม่ ส่วนจิตใจเกิดจากการจุติของจิตเดิมเพื่อมาเกิดในร่างของทารกในภพใหม่ โดยร่างกายนั้นสร้างขึ้นจากอาหาร ซึ่งอาหารสร้างมาจากธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ธาตุทั้ง 4 มีบทบาทสร้างร่างกายโดยผ่านอาหาร นอกจากนั้นแนวคิดชั้น 5 ยังแสดงให้เห็นว่าบทบาทของธาตุทั้ง 4 ได้สร้างร่างกายให้อยู่ในรูปของสภาวะทั้ง 4 ได้แก่ สภาวะแข็ง คงตัว คงรูป เป็นโครงสร้างของร่างกาย สภาวะเหลว คงตัวแต่ไม่คงรูป เมื่อถูกพัดพาโดยวาโยธาตุจึงเกิดเป็นสภาวะไหล ลำเลียงของเหลวไหลเวียนไปหล่อเลี้ยงทั่วร่างกาย เมื่ออาหารที่เข้าสู่ร่างกายถูกย่อยสลายเป็นสารอาหารและถูกนำไปสร้าง

* Received August 9, 2022; Revised September 10, 2022; Accepted December 21, 2022

ร่างกายโดยการเกิดปฏิกิริยาชีวเคมี (เมตาบอลิซึม) จนได้เป็นพลังงาน (สภาวะร้อน) ร่างกายจึงเจริญเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับจิตที่สิงสู่อยู่ในร่างกาย แต่ถึงอย่างไรวัยะของร่างกายที่สร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 ก็ย่อมเสื่อมโทรมไปตามอายุ ประกอบกับกรรมเก่าที่สืบทอดมาจากจิตเดิมก็ย่อมบงการให้การสร้างร่างกายของทารกแต่ละคนมีความสมบูรณ์แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ธาตุทั้ง 4 รวมถึงจิตใจจึงเป็นสาเหตุของการเกิดโรค

คำสำคัญ : ธาตุ, ขั้น 5, สมุฏฐานโรค, คัมภีร์แพทย์แผนไทย

Abstract

This research article aimed to investigate the roles of the four elements affecting the causes of disease based on the five aggregates of Buddhism. Documentary reviews on Thai traditional textbooks and Tripitaka as well as indepth interview with the expertise of Tripitaka were undertaken and analyzing comparative study with medical science. The results revealed that the five aggregates were life consisted of body and mind. The body arose from the fertilization between the father and mother elements, while the mind arose from the death of consciousness to be rebirth in the body of infant in the new world. The body was made up from food which consisted of the four elements: earth, water, wind, and fire. Therefore, it could be concluded that all four elements played a role in building the body through food. In addition, the concept of five aggregates also showed that the role of the four elements which created the body in which was form of the four states, namely Solid state which was structure of the body. Liquid state which was not stable. When blown by the wind element, it became fluid state that transports liquid to nourish the whole body. When food entered the body, it was broken down into nutrients and taken in to the body by biochemical reactions (Metabolism) until it became energy (energy state). Then, the body thus grew along with the consciousness that resided in the body. However, the organs of the body created from the four elements would deteriorate with age. In addition, the old karma inherited with the consciousness would inevitably direct the creation of the body of each infant with different perfection. All in all, the four elements, including the mind, were the causes of the disease.

Keywords : Element, Five aggregates, Cause of disease, Thai traditional medicine scriptures

บทนำ

การแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของคนไทย สังคมและพัฒนาท่ามกลางแนวความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อความเจ็บป่วย ผูกโยงเข้ากับประสบการณ์แห่งการเรียนรู้และสั่งสมความรู้จากการลองผิดลองถูกในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บตามสัณฐานธาตุพื้นฐานของมนุษย์ ผสมผสานกับแนวความเชื่อของจีนในการอธิบายสภาวะร้อน-เย็น และแนวความเชื่อในด้านพิธีกรรมจากลัทธิพราหมณ์ กระทั่ง พ.ศ. 235 ได้ปรากฏหลักฐานการส่งสมณทูตมาเผยแพร่พุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ส่งผลให้พุทธศาสนาเริ่มเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชนเผ่าไท และได้นำหลักธรรมธาตุทั้ง 4 มาใช้อธิบายองค์ประกอบและความเจ็บป่วยในการแพทย์แผนไทย (สุวสิน พลนรัตน์, 2558)

ปัจจุบันการแพทย์แผนไทยมีบทบาทเป็นการแพทย์ทางเลือกระบบหนึ่งในระบบสุขภาพของไทย แพทย์แผนไทยมีหน้าที่โดยตรงที่จะกระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการแนะนำ การตรวจโรค การวินิจฉัยโรค การบำบัดโรค การรักษาโรค การป้องกันโรค การส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ โดยอาศัยองค์ความรู้ซึ่งถ่ายทอดหรือพัฒนาสืบต่อกันมาตามตำราการแพทย์แผนไทยหรือจากสถานศึกษาที่สภากาการแพทย์แผนไทยรับรอง แต่ถึงอย่างไรด้วยเหตุที่แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมุฏฐานโรคที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยที่ใช้เป็นหลักประกอบการเรียนการสอนในปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่อธิบายโดยอ้างอิงแนวคิดธาตุ 4 ของพุทธศาสนาจนเกิดเป็นความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์ที่เกิดมาล้วนประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ปรวิธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) วาโยธาตุ (ธาตุลม) และเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และร่างกายจะปกตินั้น ธาตุทั้ง 4 จะต้องสมดุลกัน (บุษบา ประภาสพงค์ และคณะ, 2552) ดังปรากฏข้อความในพระคัมภีร์มหาโชตรัตซึ่งแสดงให้เห็นว่าแพทย์แผนไทยได้นำแนวคิดธาตุ 4 และขันธ 5 ของพุทธศาสนามาเป็นพื้นฐานในการอธิบายรายละเอียดของชีวิตทั้งในส่วนของการร่างกายและจิตใจ ดังนี้

“...อันว่าธาตุทั้งหลาย 4 คือปรวิธาตุ 20 ประการ มีเกศาเพนตัน อาโปธาตุ 12 ประการ มีปิตตังเพนตัน ธาตุเพลิง 4 กอง มีสันตปัคคีเพนตัน ธาตุลม 6 จำพวก มีอุทฺธังคมาวตเพนตัน รวมกันเพนธาตุ 42 ด้วยกันดังนี้ จัดเพนขันธทั้ง 5 มีรูปขันธเพนตัน แลธาตุทั้ง 4 ที่กล่าวมานั้น ก็เกิดในรูปขันธทั้งสิ้น อาไศรยแก่กันคือรูปธรรมนามธรรมเนื่องถึงกัน รูปมิได้บังเกิดมีนามก็มีได้มี รูปบังเกิดมีแต่จิตตปตฺสนธิ เนื่องกันกว่าจะถึงพระนิพพานนับได้หลายแสนโกฏฐาตินั้น ลักษณะอากาศธาตุนั้นมีอยู่ทั้งภายในภายนอก สุดแต่มีระหว่างในที่ใดที่นั้น ก็เรียกว่าอากาศธาตุ...” (บุษบา ประภาสพงค์ และคณะ, 2552)

โดยแพทย์ไทยดั้งเดิมได้นำคุณลักษณะและคุณสมบัติของธาตุทั้ง 4 มาเป็นฐานในการอธิบายเชื่อมโยงกับลักษณะอาการเจ็บป่วยที่ปรากฏขึ้นแก่ร่างกายของคนไข้ ซึ่งเมื่ออ่านแล้วทำให้รับรู้ได้ถึงลักษณะอาการที่จะเกิดขึ้นเมื่อธาตุแต่ละอย่างพิการหรือผิดปกติ เช่น คัมภีร์ธาตุวิवरณ์อธิบายลักษณะอาการเจ็บป่วยเมื่อธาตุแต่ละอย่างพิการ (ป่วย/เป็นโรค) ความว่า “...ปถวิธาตุพิการ ทำให้กายคนไข้แข็งกระด้าง ตึงชา เนื้อหนังเหี่ยวแห้ง แข็งดังขอนไม้...อาโปธาตุพิการ ให้พรุนเปื่อยเป็นหิดเป็นฝี บางที่เป็นเม็ดคันทั่วกาย มีน้ำเหลืองไหลปีกลื่นเหม็นเน่า...” คัมภีร์กุญชรโรค อธิบายลักษณะอาการของโรคเรื้อนที่เกิดขึ้นกับร่างกายโดยสัมพันธ์กับคุณลักษณะของธาตุทั้ง 4 ความว่า “...กุญชรโรคเกิดแต่กองเตโชธาตุ เมื่อจะบังเกิดขึ้น กระทำให้เมื่อยทั่วสรรพางค์กาย ให้สับรื้อนสะท้านหนาวดุจเป็นไข้ แล้วจึงผุดแดงขึ้นมาเป็นเม็ด สันฐานดุจดั่งประดงเพลิง...ถ้านานเข้าจะกระทำให้ตัวพองไป ดุจเพลิงไหม้...” เป็นต้น

ทั้งนี้ การอธิบายอย่างย่อว่าโรคเกิดจากความผิดปกติของธาตุทั้ง 4 หรือเรียกโดยย่อว่า “ธาตุสมุฏฐาน” ดังเนื้อความที่ยกเป็นตัวอย่างข้างต้น อาจเพียงพอที่จะเป็นคำตอบของปัญหาสุขภาพในบริบทของสังคมไทยดั้งเดิมซึ่งผู้คนล้วนให้ความเคารพและยอมรับในบทบาทของ พระ ครู และแพทย์ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาว่าเมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามามีอิทธิพลในระบบการดูแลสุขภาพของคนไทย และปัจจุบันกลายเป็นการแพทย์กระแสหลักของประเทศไทยและของโลก ประกอบกับบริบทด้านสุขภาพของคนไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การอธิบายสาเหตุการเกิดโรคโดยอ้างอิงแนวคิดธาตุ 4 จึงค่อนข้างเป็นนามธรรมและไม่เชื่อมโยงกับการรับรู้ของผู้ป่วยรวมถึงแพทย์แผนไทยรุ่นใหม่ที่เคยโตท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์การแพทย์ และไม่มีโอกาสได้ศึกษาลุ่มลึกในแนวคิดชั้น 5 และธาตุ 4 ของพุทธศาสนาเช่นแพทย์แผนไทยดั้งเดิมที่ถือการบวชเรียนหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้

ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาแนวคิดธาตุสมุฏฐานของการแพทย์แผนไทยเป็นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากความเข้าใจที่ถูกต้องต่อข้อเขียนและแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่แพทย์แผนไทยได้อ้างอิงมาแต่เดิม ผู้ศึกษาในฐานะนักศึกษาปริญญาเอกของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ได้มีโอกาสศึกษาเจาะลึกความรู้ในคัมภีร์แพทย์แผนไทยฉบับต่างๆ และมีความสนใจศึกษาเจาะลึกในประเด็นความรู้สมุฏฐานโรคของการแพทย์แผนไทย จึงเล็งเห็นความสำคัญว่าการปรับปรุงความรู้สมุฏฐานโรคของการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะธาตุสมุฏฐานให้เป็นความรู้ที่สามารถอธิบายได้อย่างร่วมสมัยกับวิทยาศาสตร์การแพทย์ จำเป็นต้องเริ่มจากการศึกษาเจาะลึกแนวคิดชั้น 5 และธาตุ 4 ของพุทธศาสนา เพื่อที่แพทย์แผนไทยจะสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาทของธาตุทั้ง 4 ไปขยายผลเชื่อมโยงหรือเทียบเคียงกับความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทั่งสามารถปรับปรุง

ความรู้ธาตุสมุฏฐานหรือการอธิบายบทบาทของธาตุทั้ง 4 ต่อสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายได้อย่างร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของธาตุทั้ง 4 ต่อสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายตามแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้การสืบค้นข้อมูลจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ด้านพระไตรปิฎก แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. สืบค้นข้อมูลจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1 การสืบค้นคำอธิบายเกี่ยวกับธาตุสมุฏฐานที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ และตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1-2

1.2 การสืบค้นคำอธิบายเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คัมภีร์วิมุตติมรรค, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และหนังสือพุทธธรรมฉบับปรับขยาย โดยเน้นสืบค้นในประเด็น แนวคิดการกำเนิดมนุษย์ องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ และบทบาทของธาตุทั้ง 4 ต่อการกำเนิดมนุษย์ การดำรงอยู่ได้ของชีวิต และต่อสาเหตุการเกิดโรคของร่างกาย

2. สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ช่วยศาสตราจารย์เสถียร ชาวไทย ผู้ทรงความรู้ในพระไตรปิฎก ในประเด็นบทบาทของธาตุทั้ง 4 ตามแนวคิดขั้น 5 ของพุทธศาสนา

3. วิเคราะห์บทบาทของธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์การแพทย์ในส่วนของการกายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา ชีวเคมี และโภชนาการ โดยเน้นวิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ ธาตุทั้ง 4 สร้างร่างกายอย่างไร และธาตุทั้ง 4 เป็นสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายอย่างไร

ผลการวิจัย

ขั้น 5 คือชีวิตที่ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ หรือที่เรียกโดยภาษาธรรมว่ารูปและนาม โดยร่างกายเกิดขึ้นจากการปฏิสนธิระหว่างธาตุพ่อกับแม่ หรือที่การแพทย์ปัจจุบันอธิบายว่าเกิดจากการปฏิสนธิระหว่างเซลล์อสุจิ (sperm) ของพ่อกับเซลล์ไข่ (ovum) ของแม่ ส่วนจิตใจนั้นเกิดจากการจุติของจิต (จิตเดิม) เพื่อมาเกิดในร่างกายของทารกที่เติบโตขึ้นในครรภ์มารดา ดังพุทธพจน์ที่กล่าวถึงเหตุปัจจัยแห่งการตั้งครุภพในมหาตัตถสัจจะสูตรว่า “...ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้...เมื่อใด

มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นการถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้...” (ม. มุ. 12/408 /443-444) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การปฏิสนธิระหว่างเซลล์สืบพันธุ์ของพ่อกับแม่ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างแบบแผนทางพันธุกรรม (DNA) ที่จะกำกับการสร้างร่างกายมนุษย์แต่ละคนให้เป็นไปตามเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของพ่อและแม่ ขณะที่การจุดของจิตคือการที่จิตดวงเดิมได้ถูกทำให้ตายจากภพภูมิเก่า เหลือเพียงกรรมเก่าที่สืบทอดมาจากอดีตชาติซึ่งกรรมเก่านี้จะนำจิตให้เคลื่อนไปเกิดในภพภูมิใหม่ซึ่งในมนุษย์ภูมิก็คือการที่จิตได้เคลื่อนมาเกิดในร่างกายของทารกที่ถือกำเนิดขึ้นในครรภ์มารดา ดังพุทธพจน์ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “...สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน...” (ม.อ. 14/289/350) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ทั้งนี้ หากจะตั้งคำถามว่า จิตเดิมจะมาสิงสู่ในร่างกายของทารกเมื่อไร? การศึกษานี้เห็นควรที่จะตอบคำถามดังกล่าวตามแนวคิดของการแพทย์พื้นบ้านล้านนาซึ่งผ่านการวิจัยสังคายนา ตรวจสอบและพัฒนาให้เป็นระบบเชิงวิชาการที่มีทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ โดยวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ภายใต้การนำของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. (ยิ่งยง เทาประเสริฐ, 2546) และการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งสรุปว่า จิตเดิมจะมาสิงสู่ในร่างกายของทารกเมื่อทารกในครรภ์มีพัฒนาการได้ 6 สัปดาห์ ดังข้อความว่า “...จิตเริ่มต้นไม่ว่าภพไหนชาติไหนจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะความแตกต่างของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งจะมีกรรมเป็นตัวกำกับมาด้วยเสมอ เมื่อเริ่มมีการปฏิสนธิระหว่างธาตุเพศชาย (ธาตุดิน) กับธาตุเพศหญิง (ธาตุน้ำ) ขึ้นในครรภ์มารดาก็จะก่อตัวเป็นรูป/องค์/ร่าง หรืออาการ 32 ขึ้นมาเป็นอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย อวัยวะต่างๆ จะเจริญเติบโตตามอายุครรภ์ของมารดาจนครบกำหนดคลอดซึ่งรูป/องค์/ร่าง ดังกล่าว เกิดจากการปฏิสนธิของตัวอ่อนที่มีพัฒนาการขึ้นตามลำดับโดย

7 วันแรกหลังปฏิสนธิ	จะมีลักษณะเหมือนน้ำล้างเนื้อ
7 วันที่ 2 (14 วัน)	จะมีลักษณะเป็นก้อนเลือดเล็กๆ
7 วันที่ 3 (21 วัน)	จะมีลักษณะเป็นไข
7 วันที่ 4 (28 วัน)	จะมีลักษณะเป็นแหวตานกยูง
7 วันที่ 5 (35 วัน)	จะเป็นปัญจะสาข และ
7 วันที่ 6 (42 วัน)	เกิดหน้าผาก จิตเดิมจะมาจุติ ถือว่าเริ่มเกิดชีวิต

ใหม่...”

เมื่อศึกษาเพิ่มเติมตามความรู้ของวิทยาศาสตร์การแพทย์ พบว่า ช่วงสัปดาห์ที่ 6 ของการตั้งครรภ์ เป็นช่วงที่ร่างกายของทารกมีการพัฒนาอวัยวะในส่วนของสมองประสาทเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นหากจะอ้างอิงตามแนวคิดของการแพทย์พื้นบ้านล้านนาซึ่งเป็นการแพทย์ที่

ยัตินันท์ 5 และธาตุ 4 ของพุทธศาสนาเป็นฐานในการอธิบายที่มาของชีวิตเช่นเดียวกับการแพทย์แผนไทย จึงอธิบายได้ว่า จิตเดิมย่อมมาสิงสู่ในร่างกายของทารกเมื่อทารกเริ่มมีการพัฒนาอวัยวะในส่วนของสมองประสาท โดยจิตเดิมที่มีกรรมเก่าสืบทอดมาด้วยนั้นย่อมมีบทบาทของการสร้างร่างกายของทารกแต่ละคนให้มีความสมบูรณ์แตกต่างกัน ดังพุทธพจน์ในจุฬกัมมวิภังคสูตรว่า “...บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เปียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมก...ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เปียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย...” (ม.อ. 14/351/291 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539))

ทั้งนี้ การเจริญเติบโตเป็นร่างกายที่สมบูรณ์ต้องอาศัยบทบาทของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (พลังงานแสงอาทิตย์) ซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้างอาหาร กล่าวคือ การเจริญเติบโตของมนุษย์ทุกคนย่อมต้องอาศัยมวลสารจากอาหารเป็นปัจจัย นั่นคือ ดินที่อุดมด้วยแร่ธาตุชนิดต่างๆ น้ำที่ซึมซาบอยู่ในดินและชุ่มแช่อยู่ในห้วย หนอง คลอง บึงต่างๆ อากาศทั้งที่แทรกตัวอยู่ในดินและในพื้นที่ว่างทั่วไปบนพื้นโลก และไฟหรือพลังงานแสงจากดวงอาทิตย์ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยในการเจริญเติบโตและการสร้างอาหารของพืชที่ต้องอาศัยกระบวนการสังเคราะห์ด้วยแสง (photosynthesis) เพื่อเปลี่ยนแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์และน้ำให้เป็นพลังงานเคมีในรูปของสารประกอบอินทรีย์หรือสารประกอบที่มีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบ ดังนั้น เมื่อพืชที่อุดมด้วยมวลสารจากธาตุทั้ง 4 กลายเป็นอาหารของสัตว์ และสัตว์หลายชนิดก็ถูกนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ อาหารที่บริบูรณ์ด้วยมวลสารอาหารจากดิน น้ำ ลม ไฟ จึงมีบทบาทสร้างร่างกายมนุษย์ให้อยู่ในรูปของสภาวะทั้ง 4 ได้แก่ สภาวะแข็ง (Solid State) คงตัว คงรูป เป็นโครงสร้างของร่างกาย สภาวะเหลว (Liquid state) คงตัว แต่ไม่คงรูป เมื่อถูกพัดพาโดยวาโย ธาตุจึงเกิดเป็นสภาวะไหล (Fluid State) ลำเลียงของเหลวไหลเวียนไปหล่อเลี้ยงทั่วร่างกาย เมื่ออาหารที่เข้าสู่ร่างกายถูกย่อยสลายเป็นสารอาหารและถูกนำไปสร้างร่างกายโดยการเกิดปฏิกิริยาชีวเคมี (เมตาบอลิซึม) จนได้เป็นพลังงานหรือสภาวะร้อน (Energy State) ร่างกายจึงเจริญเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับจิตที่สิงสู่อยู่ในร่างกาย

จากบทบาทของธาตุทั้ง 4 ในการสร้างตัวตนของร่างกายเป็น 4 สภาวะ คือ สภาวะแข็ง สภาวะเหลว สภาวะไหล และสภาวะร้อน ซึ่งพอที่จะเทียบเคียงและเชื่อมโยงได้กับความรู้ของวิทยาศาสตร์การแพทย์ดังกล่าวข้างต้น การอธิบายสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายโดยอ้างอิง

บทบาทของธาตุทั้ง 4 จึงเทียบเคียงและเชื่อมโยงได้กับการอธิบายสาเหตุการเกิดโรคเนื่องจากระบบอวัยวะของร่างกายทำหน้าที่ผิดปกติ หรือเรียกโดยความเป็นสมมุติฐานโรคว่า “ระบบอวัยวะสมมุติฐาน” โดยแพทย์แผนไทยสามารถอธิบายการทำหน้าที่ผิดปกติของอวัยวะจนเป็นสาเหตุของการเกิดโรคได้ 3 ลักษณะ คือ (1) กำเริบ หมายถึงอวัยวะของร่างกายทำหน้าที่เกินกว่าปกติที่เคยทำ (Over function) เช่น ลมในกระเพาะอาหารกำเริบ ทำให้เกิดอาการจุกเสียดแน่นท้อง เป็นต้น (2) หย่อน คืออวัยวะของร่างกายทำหน้าที่น้อยกว่าปกติที่เคยทำ (Under function) เช่น กล้ามเนื้อหูรูดส่วนปลายของหลอดอาหารเสื่อม ภายหลังรับประทานอาหารอิ่มใหม่ๆ ทำให้กรดในกระเพาะอาหารไหลย้อนกลับขึ้นมาในหลอดอาหาร เกิดอาการเรอเปรี้ยวและแสบร้อนบริเวณยอดอก เป็นต้น และ (3) พิการ คืออวัยวะของร่างกายไม่สามารถทำหน้าที่ได้ (Disfunction) เช่น ผนังของหลอดเลือดและลิ้นกั้นเลือดในหลอดเลือดดำผิดปกติทำให้เกิดการไหลกลับของเลือดในหลอดเลือดดำ เกิดภาวะผนังหลอดเลือดดำปูดพองที่เรียกว่าหลอดเลือดขอด เป็นต้น

นอกจากการเกิดโรคของร่างกายจะมีสาเหตุโดยตรงจากการทำหน้าที่ผิดปกติของอวัยวะภายในร่างกาย รวมถึงการเสื่อมโทรมของร่างกายตามอายุที่เพิ่มขึ้น อิทธิพลของจิตใจที่บงการการทำงานของร่างกายยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดโรคของร่างกายร่วมด้วย เช่น ภาวะเครียดที่เกิดขึ้นกับจิตใจจะกระตุ้นให้ต่อมหมวกไตทั้ง 2 ข้างให้หลั่งฮอร์โมน 2 ชนิด คือ คอติซอล (Cortisol) และแอดรีนาลีน (Adrenaline) หรือที่เรียกรวมว่า ฮอร์โมนความเครียดออกมาในกระแสเลือดมากขึ้นกว่าภาวะปกติ โดยที่ฮอร์โมนนี้จะเพิ่มระดับน้ำตาลในเลือดและไขมันไตรกลีเซอไรด์ ส่งผลกระทบต่อร่างกาย ทำให้รับประทานได้น้อย วิงเวียนศีรษะ ปากแห้ง หัวใจเต้นเร็ว เหนื่อยง่าย ปวดศีรษะ ไม่มีสมาธิ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ท้องเสีย วิดกกังวล หายใจเร็ว เหงื่อออกไม่หยุด ตลอดจน ตัวสั่น ใจสั่น และหากร่างกายมีฮอร์โมนความเครียดเพิ่มมากขึ้น ร่างกายก็จะยิ่งเครียดจนอาจเกิดอาการอันตราย เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อรุนแรง ความจำและสมาธิสั้น ไปจนถึงขั้นหัวใจวาย เป็นต้น

จากรายละเอียดที่กล่าวมา แสดงให้เห็นบทบาทของธาตุทั้ง 4 ในการสร้างร่างกายโดยผ่านอาหาร และอวัยวะของร่างกายที่สร้างขึ้นจากธาตุทั้ง 4 ย่อมทำหน้าที่ผิดปกติหรือเสื่อมโทรมไปตามอายุจนเป็นสาเหตุของการเกิดโรค ประกอบกับกรรมเก่าที่สืบทอดมาจากจิตเดิมก็ย่อมบงการให้การสร้างร่างกายของทารกแต่ละคนมีความสมบูรณ์แตกต่างกัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าธาตุทั้ง 4 รวมถึงจิตใจเป็นสาเหตุของการเกิดโรค

อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทของธาตุทั้ง 4 ตามหลักพุทธปรัชญา กระทั่งอธิบายได้ว่าธาตุทั้ง 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ คือหน่วยพื้นฐานในธรรมชาติที่มีบทบาทในการสร้างอาหารโดยเฉพาะพืชพันธุ์

นาๆ ชนิดที่กลายมาเป็นอาหารของสัตว์กินพืช เมื่อมนุษย์บริโภคอาหารทั้งพืชและสัตว์ที่ บริบูรณ์ด้วยธาตุทั้ง 4 สารอาหารและพลังงานที่แฝงมากับอาหารจึงมีบทบาทสร้างและ ซ่อมแซมร่างกายให้ทรงอยู่ได้ในสภาวะทั้ง 4 คือ สภาวะแข็ง สภาวะเหลว สภาวะไหล และ สภาวะร้อน ส่วนนี้มีความสอดคล้องอย่างมากกับงานศึกษาของ ดร.สุชาติ บุญยชญานนท์ ซึ่ง ศึกษากำเนิดชีวิตมนุษย์ในพระคัมภีร์ปฐม และได้ถ่ายทอดรายละเอียดที่แสดงถึงการ เจริญเติบโตของร่างกายโดยมีอาหารเป็นปัจจัยความว่า ในอินทกสูตรได้กล่าวถึงวิวัฒนาการ เกี่ยวกับชีวะกล่าวคือ มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้กำเนิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหาร อย่างนั้นในครรภ์มารดา นอกจากนั้นอรรถกถายังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา บริโภคอาหารทางก้านสะดือ โดยก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้าน สะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างในเหมือนก้านบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ซ่าน ไปทางก้านสะดือ สัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเองด้วยรสอาหารนั้น (สุชาติ บุญยชญานนท์, 2557)

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานศึกษาของพระครูสุเมธปทุมามารณ์ ซึ่งศึกษาธาตุ 4 และการปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนา โดยสรุปว่า สิ่งทั้งหลายล้วนประกอบเข้าด้วยธาตุ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ธาตุเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดขึ้นในโลกใบนี้ และธาตุ เป็นองค์ประกอบของมนุษย์ สัตว์ และพืช ธาตุมีความสำคัญต่อการเป็นหนึ่งหรือสิ่งแรกเริ่ม ในการทำให้เกิดหรือมีขึ้นของสิ่งมีชีวิต หากปราศจากธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สิ่งมีชีวิต ทั้งหลายจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ (พระครูสุเมธปทุมามารณ์, 2564) รวมถึงสอดคล้องกับพระ มหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี และคณะ ที่อธิบายว่าธาตุ 4 มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่ก็ ตาม...ธาตุ 4 มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ภูตรูป 4” หรือ “มหาภูต 4” เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน หรือดั้งเดิมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ พืช วัตถุสิ่งของทั้งปวง ทั้งที่อยู่ใน โลกและนอกโลก หรือจะกล่าวว่าในทุกสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาลก็ได้ ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายนั้นเกิดจากธาตุทั้ง 4 นี้ผสมกัน หากธาตุชนิดใดมีมากก็จะแสดงลักษณะเด่นของธาตุ ชนิดนั้นออกมา เช่น ถ้าธาตุดินมีมาก สิ่งนั้นก็จะมีลักษณะแข็งแข็ง ถ้าธาตุน้ำมีมาก สิ่งนั้นก็จะมี ลักษณะเป็นของเหลวไหลเอิบอาบไปได้ง่าย เป็นต้น (พระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี และคณะ, 2563)

ทั้งนี้การอธิบายบทบาทของธาตุทั้ง 4 ที่สร้างร่างกายให้ทรงอยู่ได้ในสภาวะทั้ง 4 และ เชื่อมโยงบทบาทของสภาวะทั้ง 4 กับสถานะของสสารรวมถึงการอธิบายร่างกายในทาง วิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งสรุปในเบื้องต้นว่า อาหารที่บริบูรณ์ด้วยองค์ประกอบของดิน น้ำ ลม ไฟ มีบทบาทสร้างร่างกายให้ทรงอยู่ได้ใน 4 สภาวะ คือ (1) สภาวะแข็ง (Solid State) ทำให้ เกิดส่วนที่คงรูปของร่างกาย ได้แก่ โครงสร้างและระบบอวัยวะ 12 ระบบ (2) สภาวะเหลว (Liquid state) ทำให้เกิดของเหลว ที่เอิบอาบ ซึมซาบ อยู่ทั่วร่างกายอย่างเป็นระบบ (3) สภาวะไหล (Fluid State) มีบทบาทพัดพาของเหลวให้ไหลเวียนอยู่ทั่วร่างกายอย่างเป็นระบบ

และ (4) สภาวะร้อน (Energy State) เกิดขึ้นจากการเผาผลาญอาหารได้พลังงานความร้อนแก่ร่างกาย ส่วนนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานศึกษาของศุภกาญจน์ วิชาชาติ และ วัชร งามจิตเจริญ ที่ศึกษาความสอดคล้องของประเภทและองค์ประกอบของรูปชั้นหรือร่างกายระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ โดยสรุปว่า ประเภทและองค์ประกอบของรูปชั้น ประกอบด้วยมหาภูตรูป 4 ได้แก่ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ และเตโชธาตุ (พระพุทธศาสนา) สอดคล้องกับสสารและพลังงาน ได้แก่ สถานะของแข็ง สถานะของเหลว สถานะแก๊ส และความร้อนแฝง (วิทยาศาสตร์) ตามลำดับ (ศุภกาญจน์ วิชาชาติ และ วัชร งามจิตเจริญ, 2561) สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องของการนำคุณลักษณะแห่งรูปในระดับสภาวะมาอธิบายเชื่อมโยงกับคุณลักษณะและคุณสมบัติของสสารและพลังงานตามการอธิบายของวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ด้านร่างกายของการแพทย์แผนไทยให้เชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์การแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมนุษย์ได้ต่อไป

นอกจากความสอดคล้องของผลการศึกษาส่วนแรกกับงานวิจัยและงานวิชาการที่มีการเผยแพร่ในปัจจุบัน ผลการศึกษาในประเด็นการทำหน้าที่ผิดปกติของระบบอวัยวะภายในร่างกายเป็นสาเหตุของการเกิดโรค ซึ่งสรุปว่าการทำหน้าที่ผิดปกติของระบบอวัยวะภายในร่างกายกระทั่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรค เกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ กำเริบ หย่อน พิกการ ส่วนนี้ยังมีส่วนช่วยเติมเต็มข้อค้นพบในงานวิจัยของศิริวรรณ เกตุเพชร ซึ่งศึกษาสมุฏฐานและหลักการรักษาโรคตามหลักทฤษฎีธาตุของพุทธศาสตร์ กรณีศึกษาโรคกระเพาะอาหารเรื้อรังและนำเสนอผลการศึกษาวิจัยว่า ร่างกายประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ การทำบาปบาปหน้าที่ของธาตุทั้ง 4 มีผลต่อความปกติหรือการเจ็บป่วยของร่างกาย เช่น ถ้าธาตุใดธาตุหนึ่งหรือหลายธาตุทำหน้าที่เกินกว่าปกติที่เคยทำจะเกิดอาการเจ็บป่วยในลักษณะกำเริบ หรือทำหน้าที่น้อยกว่าปกติที่เคยทำจะเกิดอาการเจ็บป่วยในลักษณะหย่อน หรือการไม่ทำหน้าที่หรือการทำหน้าที่ต่างไปจากปกติจะเกิดอาการเจ็บป่วยในลักษณะพิกการ (ศิริวรรณ เกตุเพชร, 2558) โดยที่งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ช่วยเติมเต็มรายละเอียดว่าธาตุทั้ง 4 สร้างร่างกายได้อย่างไร และธาตุทั้ง 4 ก่อโรคให้เกิดขึ้นแก่ร่างกายได้อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาสามารถตอบได้ว่าธาตุทั้ง 4 สร้างร่างกายผ่านอาหารซึ่งเป็นมวลสารที่สร้างจากดิน น้ำ ลม ไฟ ในธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็อธิบายได้ว่าธาตุทั้ง 4 ไม่ได้ก่อโรคแก่ร่างกายมนุษย์โดยตรง แต่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างร่างกายให้ทรงอยู่ได้ใน 4 สภาวะ ดังนั้นโรคที่เกิดขึ้นกับร่างกายจึงมีสาเหตุจากการทำหน้าที่ผิดปกติของระบบอวัยวะภายในร่างกาย อย่างไรก็ตามรายละเอียดการทำหน้าที่ผิดปกติของระบบอวัยวะที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรค จะต้องบูรณาการกับความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ครอบคลุมกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีวเคมี และโภชนาการ มาอธิบายร่วมด้วย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ธาตุสมุฏฐาน คือแนวคิดพื้นฐานในการอธิบายสาเหตุการเกิดโรคของร่างกายที่แพทย์ไทยดั้งเดิมได้อ้างอิงจากแนวคิดธาตุ 4 ของพุทธธรรม การศึกษาในมุมมองของการทำบทธาบทหน้าที่กระทั้งอธิบายได้ว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ คือปัจจัยพื้นฐานในธรรมชาติที่มีบทบาทในการสร้างอาหาร ซึ่งเป็นปัจจัยของการสร้างร่างกายมนุษย์ให้ทรงอยู่ได้ใน 4 สภาวะ ได้แก่ สภาวะแข็ง สภาวะเหลว สภาวะไหล และสภาวะร้อน ซึ่งเชื่อมโยงได้กับวิทยาศาสตร์การแพทย์ เหล่านี้ถือเป็นตัวอย่างของการพัฒนาความรู้สมุฏฐานโรคของการแพทย์แผนไทยให้ร่วมสมัย โดยเริ่มต้นจากการย้อนกลับไปศึกษาแนวคิดชั้น 5 และธาตุ 4 ในพุทธธรรม ก่อนที่จะนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมาเป็นฐานในการปรับปรุงและต่อยอดแนวคิดทฤษฎีของการแพทย์แผนไทยให้ร่วมสมัย ดังนั้นการจะนำผลการศึกษาดังที่นำเสนอในบทความวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความรู้สมุฏฐานโรคของการแพทย์แผนไทยทั้งระบบไปปรับประยุกต์ใช้ผู้อ่านพึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ตามแนวคิดชั้น 5 ของพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็ต้องมีความรู้วิทยาศาสตร์การแพทย์ครอบคลุมทั้งกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีวเคมี และโภชนาการ

เอกสารอ้างอิง

- บุษบา ประภาสพงศ์ และคณะ. (2552). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว.
- พระครูสุเมธปทุมมารณ์. (2564). ธาตุ 4 และการปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนา. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 6 (1), 311-322.
- พระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี และคณะ. (2563). การคบกันด้วยธาตุของคนในมิติพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, 7 (5), 76-91.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (2546). วิธีการดูแลรักษาสุขภาพในระบบการแพทย์พื้นบ้านล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- ศิริวรรณ เกตุเพชร. (2558). การศึกษาสมุฏฐานและหลักการรักษาโรคตามหลักทฤษฎีธาตุของพุทธศาสตร์กรณีศึกษาโรคกระเพาะอาหารเรื้อรัง. ใน วิทยานิพนธ์การแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ศุภกาญจน์ วิชานาติ และ วัชรระ งามจิตเจริญ. (2561). การศึกษาเปรียบเทียบอุปนิสัยกับความจริงทางวิทยาศาสตร์. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 25(2), 7-28.

- สุชาติ บุญยชญาณนท์. (2557). กำเนิดมนุษย์ในทรรศนะพุทธปรัชญา:กรณีอุ้มบุญ. วารสารวณัฏ้องแหรภพุทธศาสตรปริทรรศน์, 1 (1), 11-26.
- สุวศิน พลนรตน์. (2558). การศีกษาความเป็นมาในการนำทฤษฎีธาตุของพุทธศาสตร์มาใช้ในการแพทย์แผนไทย. ใน การประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ (Proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศีกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือครั้งที่ 15.